

KAZIMIERO MAIGIO LAIŠKAI SIMONUI DAUKANTUI

Jurga Sadauskienė

Autentiškos medžiagos, liudijančios dviejų XIX a. šviesuolių Kazimiero Moigio ir Simono Daukanto bendravimą ir susirašinėjimą, yra nedaug. Neiškilo S. Daukanto laišakai K. Maigiui¹, nėra ir K. Maigio laiškų S. Daukantui originalų. Pastaruosius dar XIX a. Mečislovas Davainis-Silvestraitis išsiuntė į Jungtines Amerikos Valstijas kitam žinomam lietuvių kultūros veikėjui Aleksandrui Burbai². Aštuoni laišakai, rašyti 1845-1847 metais⁴, buvo išspausdinti 1898 metais leidinyje „Medega S. Daukanto biografijai“³. Tačiau, sprendžiant iš turinio, jų galėjo būti ir daugiau. Daugiausia laiškų išsiųsta iš Zaviėšiškių, kur K. Maigys turėjo dvarą.

Laiškuose nuosekliai laikomasi vienos temos – tai lietuvių žodinė kūryba. Juose daugiau kaip trisdešimt dainų ir poezijos tekstų, kelios patarlės („Kratas gaspadorius neprižiūri, tas nieko neturi“, „Szventa Barbora Naktį pavaro“, „Szventas Jonas Nebut ponas, Su žolynu ir su uoga ir su blauzda nuoga“) ir kt⁵.

Jau pirmajame laiške randame užuominų apie tai, kad K. Maigys buvo S. Daukanto paskatintas domėtis tautosaka. Kaip jis pats vaizdingai pastebi, buvo „užgautas... kaip vyšnių maišas“, iš kurio tuoj pabirs korespondencijos. Tame pačiame laiške K. Maigys išsitaria, kad ir pats ilgai nerimavęs dėl prastuomenės pažeminimo, sako, buvęs „perimtas pasigailėjimu – isz priezasties pripažinimo jiems Kamo gentkartės (pakalenijos) ir taip ilgos baismės“. Čia pat

užtikrina, kad yra pasiryžęs švietėjo misijai: „rinksiu, lavysiu ir gaivysiu dvasią ir tuszumus papildysiu ant kiek pavelys užsiēmimai“⁶.

Skaitytojui, nepratusiam prie XIX a. tekstų, į akis krenta neįprasta laiškų kalba, rašyba, svetimybėmis perkrauta literatūrinė poezija. Kur kas taisyklingesne kalba pateikiamos liaudies dainos. Tačiau negalima nepastebėti ir K. Maigio laiškų kalbos privalumų: ji gyva, vaizdinga, kondensuota ir neretai artima kasdieninės kalbos stiliui. Tad dialogo su S. Daukantu būta gyvo ir nuoširdaus.

Platesniu XIX a. kultūros tyrėjo žvilgsniu vertinant skurdžius faktus, aiškėja, kuo K. Maigio laiškai tipingi tam laikui ir kuo išskirtiniai. Jis iš tų švietėjų, kokių XIX a. pirmojoje pusėje išties dar tebuvo vienetai. Tą išskirtinumą pirmiausiai liudija dėmesys lietuvių kalbai. Juk pirmojoje amžiaus pusėje bent kiek prakutęs lietuvis jau gėdijosi kalbėti gimtąja kalba. Lietuvių kalba buvo nepageidaujama viešumoje, bažnyčioje, mokslo, valstybinėse įstaigose. Pavyzdžiui, Telšių gimnazijoje mokytojai pajuokdavo žemaičių kalbą, ir, anot M. Davainio - Silvestraičio, S. Daukantas „pirmus ledus tame dalyke laužė“⁷. Šiaurritinėje Lietuvos dalyje žmonės buvo dar labiau sulenkėję.

Dar vienas K. Maigio portreto išskirtinumas – retas to meto lietuviams išsilavinimas. Iš leidinio „Medega Simono Daukanto biografijai“ sužinome, kad K. Maigys jau XIX a. buvo laikomas vienu šviesiausių žmonių. „Varpe“ (No11; 1893) A. Gerulaitis rašo, kad S. Daukantas buvo „itin gerai apszviestas vyras, puikus žinovas istorijos, pažino ir susiraszinėdavo su garsingiausiais savo laiko bicziuliais ir tyrėjais jo tautos, su Pabrėža, Kazim. Moigiu, Karaliaučiaus profes. Voigt ir daugeliu kitų“⁸.

K. Maigio laiškuose atsispindi ir tipingi to meto šviesuolio bruožai: tautinis susipratimas, pagarba tautosakai, aktyvi visuomeninė laikysena. Čia pat išryškėja ir subtilesni dalykai. K. Maigys ne tik padeda S. Daukantui rinkti medžiagą, bet ir jaučia atsakomybę už jos autentiškumą. Pavyzdžiui, tikslina kai kurias žodžių reikšmes, smulkmeniškai aiškina, kad būtina prie Antano Strazdo dainos „Linksma diena, linksma ana...“ posmų palikti priedainį, nes tai esanti „autentiszka mislis žinomo poeto“. Tiems laikams tai gana novatoriškas požiūris. Juk anuomet riba tarp liaudies dainos ir improvizavimo liaudies dainų motyvais buvo brėžiama gana neatsakingai. Siekiant padailinti ar sureikšminti

pateikiamą folklorinį šaltinį, nevengta ir falsifikacijų. K. Maigys pirmenybę atiduoda objektyvumui ir faktams.

Kiek mažiau jam rūpėjo kitų švietėjų – Dionizo Poškos, Liudviko Rėzos, Simono Stanevičiaus - iškelti ideologiniai, vertybiniai akcentai. K. Maigys, kaip ir S. Daukantas, pirmiausia rinko tai, kas dainuojama, nedarydamas atrankos pagal estetinius, romantinius kriterijus ir per daug nesukdamas sau galvos dėl dainų senumo ar istorinių dainų nuotrupų, kurias labai tikėjosi rasti ne vienas tautosakos rinkėjas kaime. Panašu, kad K. Maigys S. Daukantui buvo artimesnis savo požiūriu į tautosaką ir lietuvių poeziją nei kiti to meto kultūros veikėjai. Šie du vyrai jau XIX a. pirmojoje pusėje rūpinosi išleisti populiarių dainų rinktinę, kurioje būtų ir naujoviškos poezijos, skirtos lietuviškai auditorijai, ir visiems žinomų dainų. Kur kas mažiau jie rūpinosi lietuvių dainų išskirtinumo akcentavimu bei reprezentavimu tarptautiniuose mokslininkų susibūrimuose. Taigi, jų siekis – pabrėžtinai švietėjiškas. Beje, keletas K. Maigio užrašytų dainų, tiesa, pakeistų iš rytų aukštaičių tarmės į žemaitišką rašybą, pateko į S. Daukanto rankraštinį „Pėdelį“, paruoštą spaudai⁹.

Kokios tai dainos? Pirmiausia į laiškų pateko literatūrinės kilmės populiariosios XIX a. dainos: J. Pabrėžos „Esmi sav bernelis, szarpus kožnam darbe“, kurioje perteikiamas stropaus ir sąžiningo ūkininko monologas, išreiškiantis pozityvią pasaulėžiūrą, Antano Strazdo „Daina apie gegužėlę“, elegiška „Giesmė siratos“, humoristinė „Palszis – vagis bažnyčių – bambizas“¹⁰. Kituose laiškuose jau pateikiamos senesnės liaudies dainos, kurias, kaip rašo adresantas, padainavęs jam žilas senelis: apie paukštelį Žubrij, jaunimo „Kaip asz augau pas motutę, darbilio nedirbau...“, karo: „Kur szile miszkelij – žalioj girelėj“, „Stovi žirgelis kieme pabalnotas“, „Ei, matute, metutel..“, „Visi broliukai vaiskan iszjojo!..“, vestuvių „Sesut, tavę nutrotys'me...“, rugiapjūtės „Keno tie kvieteliai kalne karsza“, vaišių „Kinkykit, sveteliai, žirgelius“ ir kt. Čia pat laiškų autorius pažeria ir to meto aukštesniems socialiniams sluoksniams būdingesnių eilių – humoristinių proginių sveikinimų ar panegirinių eilėraščių, skirtų Varnių bažnyčios pašventinimo, Raguvos pilies paminėjimui. Nesunku pastebėti, kad liaudiškų dainų ir proginės poezijos tekstai stipriai skiriasi. Pirmiesiems būdinga liaudiška poetika: nedaugiažodės lakoniškos frazės, dveilės ar ketureilės strofos, silpnas rimavimas, poetinio vaizdo centre – asmeninę situaciją išgyvenantis lyrinis dainos herojus:

Visi brolukai vaiskan iszjojo!
Tik mano vieno nēra kam joti!
Tēvelis senas, brolukas jaunas,
Badai man pacziam reiks iszjoti.

Turi brolukas tris sesutēles –
Kaip darže žydi trys lelijēlēs,
Eis'ma sesutēs brolio iszleisti,
Broļj iszleisti – žirgą balnoti.

Viena raudosme, kita balnosme,
Treczia sesutē vartus kilnosme. <...>

„Visi brolukai vaiskan iszjojo!”

Kitokia eilėraščių poetika. Juose ryški to meto proginės ar lenkų romantinės poezijos įtaka, istorinė patriotinė tematika. Vieną eilėraščių galima būtų laikyti Maironio kūrinio „Išnyksiu kaip dūmas” idėjiniu pirmtaku:

Kur Tebai? Babilonas? nēra! Jau prazuvo!
Visas pasaulis įlemis stebuklingas buvo,
Palmiras sutrupjtas, vos ženklas matyti,
Arabų nemirtingumą žadėjo laikyti. <...>

„Pilis apraszyta nereginczio Pranciszko Szachino”

Tame pačiame eilėraštyje išreiškiamas ir sielvartas dėl Lietuvos-Lenkijos valstybės žlugimo, kurį ypatingai skaudžiai išgyveno lietuvių bajorai.

K. Maigys siuntė S. Daukantui labai įvairius tekstus iš baudžiauninkų ir bajorų repertuarų, kurie skyrėsi tiek poetika, kalbos grynumu, dainingumu, tiek pasaulėvaizdžiu, idėjų aktualumu. K. Maigio laiškuose esanti medžiaga paremta tų laikų rankraštinė rinkinių tradicijomis. Anuomet nuorašais plito daug įvairiausių liaudies ir individualios kūrybos, buvo sudarinėjamos tarsi rankraštinės knygos, dainynai, rinkiniai, skirti pasiskaityti ar padainuoti laisvalaikio. Jų turinį didžia dalimi galima laikyti viešuoju XIX a. repertuaru, kadangi skaitymai bei muzikavimas dažnai buvo šeimyniniai ar bendruomeniniai ir atliko svarbią ugdomąją, socialinės grupės konsolidavimo bei vertybių perdavimo funkciją.

Įdomu, kad šiems susirašinėjantiems vyrams XIX a. dainos buvo ne tik graži pramoga. Jų ugdomąja galia tikėta taip pat, kaip ir religinių pamokslų, pasakėčių ar didaktinių apysakų. Tokiu

nuotaikingu didaktiniu tekstu reiktų lakyti dainą "Isz to pulko gaspadinių" apie tai, kaip šeiminkė nusprendžia namuose auginti viščiukus, juos lesina, rūpinasi, o šeiminkas tam prieštarauja. Tačiau ir jis ilgainiui pajunta „verslo“ naudą: "Trumpai sakant, tai gastinczius Doktorui, ponui, lesvincziui, Vanagams Dievo. O tai galas paskutinis, Numaldjt vaikus kiausziniais, vaikelius verkianczius. Visztelē kiauszinį dėjo, Gaspadoriui patikējo Pagiriom sergancziam. Gaspadorius jau pažinęs, Kad visztos geras kiauszinis, Burczyti nustojo <...>" Nesunku suprasti, kad tokiais nuotaikingais posmais žemdirbiai buvo pratinami prie savarankiško prasigymimo, verslumo idėjų. Tuo metu, kai daugumai lietuvių dar buvo būdingas baudžiavinis mentalitetas, didaktinės švietėjiškos eilės buvo pažangus ir, svarbiausia, lengvai suprantamas paraginimas. Be abejo, šios ir kitų panašių dainų estetinė vertė menka, nes anuomet jas kūrė ar iš kitų kalbų vertė raštingi lietuviai, kurie ir patys silpnai lietuviškai kalbėjo. Antra vertus, K. Maigui, kaip ir kitiems tautosakos rinkėjams, senųjų dainų grožis buvo neginčijama ir svarbiausia jų vertė. Tiesa, pats rinkėjas akcentuoja dainos kaip sinkretinio meno grožį: išskiriama „graži gaida“, neiškeliant liaudiško teksto privalumų. Sprendžiant iš laiškų, K. Maigys mokėjo grožėtis prastuomenės, kurią pats globojo ir pagal išgales švietė, dvasiniais turtais. Švietėjiškos intencijos natūraliai derėjo su nuoširdžiu palankumu.

Anuomet mitologinių tekstų bei pagonių kulto vietų paieškos buvo vienas labiausiai šviesuomenę intriguojančių užsiėmimų. Laiškuose yra įdomios mitologinės informacijos apie tai, kad ties Kaunu, prie Nemuno ir Vilijos santakos, prieš šimtmetį buvusi stabmeldžių giraitė, apie senąsias pilis ir serenas (undines)¹¹. Taip pat autorius mini anuomet dainuotą dainą apie Žaltį, „Vandeninį dievaitį“.

Laiškuose randame užuominų ir apie tai, kad K. Maigys stengėsi gauti kuo daugiau liaudžiai naudingos lietuviškos literatūros. Jis mini gavęs knygeles, skirtas ūkininkavimui: apie apynių, tabako auginimą, apie bičių laikymą. Taip pat rašo, kad siunčia Maigių giminės knygą, perimtą iš Kauno bajorų susirinkimo (seimo). Paskutiniame laiške užsimena, kad yra parašęs „Atminimus Lietuvos“.

Laiškuose yra ir šiokių tokių biografijos bei laikmečio faktų. Autorius teisinasi ilgai neatrašęs, nes turėjęs daug darbo, ne kartą

su skausmu užsimena apie masines epidemijas ir žmonių mirimą, su rūpesčiu kalba apie vargstančiuosius ir pastangas jiems padėti. Rašo jis ir apie skaudžius savo gyvenimo faktus: dukrelės mirtį, vėliau - turto praradimą. Tačiau ir sunkiomis gyvenimo akimirkomis K. Maigys neužmiršo tautosakos. Po didelių negandų žmogus nepalūžo ir neišsižadėjo kilnaus tikslo – talkinti S. Daukantui be atlygio vardan savo tautos kultūros.

XIX a. laišakai įdomūs ne tik turiniu, bet ir forma. Šiandien jų stilistika gali mus šiek tiek klaidinti. K. Maigio laiškuose atsispindi to meto inteligento poza, paveldėta dar iš XVIII a. – pabrėžtinis nuolankumas, palankumas, perdėtas savo pastangų menkinimas. Iš pažiūros čia daug pompastikos ir perdėto garbinimo: „Dauggalingas Daukantas“, „tamista geradėjau“, „maloningasis pone“. Taip K. Maigys kreipiasi į adresatą, nors paties socialinis statusas nebuvo žemesnis, netgi aukštesnis: susirašinėjimo metu jis turėjo savo žinioje keletą dvarų. Taip buvo kreipiamasi ne tik į žymiai turtingesnius ir aukštesnio socialinio statuso asmenis, bet ir siekiant išreikšti pagarbą ar solidarumą. Prie savo paties vardo K. Maigys neretai pasirašydavo – ūkininkas, tamas, nors tai ir neatitiko tikrovės.

Šiam laikmečiui būdinga ir tai, kad bajorai, tiek rašydami, tiek kalbėdami lenkiškai, jau nevengė įterpti lietuviškų žodžių. Dažname to meto laiške įdedamas atsiprašymas dėl neraštingai pateiktų lietuviškų tekstų. Įdomiai dainų tekstų pabaigoje atrodo žodelis „finis“, dar kituose rankraštiniuose rinkiniuose randame „amen“. Tai ne tik teksto pabaigos žymėjimas, bet ir tam tikro oficialumo, solidumo suteikimas.

Laikotarpiu tarp dviejų XIX a. sukilimų kai kurių to meto žmonių laikysena išties buvo unikali ir sunkiai besuvokiama, ypač jei žiūrėsime šiandieninio žmogaus akimis. Žmonės rašė knygas „prasčiokų“ lietuvių kalba, rizikuodami būti ištremti, nesivaikydami garbės, t.y., nesirūpindami savo pavardės viešiniu, įamžinimu. Dauguma to amžiaus inteligentų, pradėję tėviškę, ryšį su gimine, artimaisiais, visomis dvasinėmis išgalėmis kūrė sau artimą kultūros erdvę. Tautosaką jie aukštino lyg kokią bibliją. Vardan ko tai buvo daroma? Paaiškinimų galėtų būti keletas. Senoji valstybė buvo prarasta, elitas nustumtas į periferiją, tad ir senieji istoriją bei aristokratų šlovinantys tekstai nebetiko naujai besiformuojančio kultūrinio elito saviraiškai. Kita vertus, XIX a. tarp išsilavinusių žmonių skleidėsi pažangios švietėjiškos idėjos, o kartu su jomis –

pagarba darbui ir demokratinėms idėjoms. Tarp šviesuomenės daugėjo iš žemesnių socialinių sluoksnių kilusių lietuvių, kuriems reikėjo jų pačių orumą, vertę patvirtinančių tekstų. Tautosaka tam tiko.

Buvo ir kitų priežasčių, dėl kurių tautosaka ir raštija lietuvių kalba pradėjo populiarėti. Tai susiję su tam tikrom politinėm, socialinėm tendencijom. XIX a. pradžioje po caro reformų padaugėjo kilmingų beturčių, kuriems dirbti žemdirbio darbą buvo negarbinga, o viešojoje politinėje erdvėje jie jau nebegalėjo dalyvauti¹². Daugelis jų pasirinko nuošalų gyvenimą provincijoje, atsidėjo literatūrai, etnografijai, istorijai. Kita vertus, būdami išsilavinę, jie rasdavo darbo, kuris skatino juos artimiau susipažinti su žemiausiais sluoksniais, išsaugojusiais lietuvišką kultūrą. Daug bajorų XIX a. ėmė dirbti raštininkais, ūkvedžiais, mokytojais dvaruose ar valstybinėse įstaigose¹³.

Tiesa, liaudiškoji kultūra jiems atrodė reformuotina, o prastuomenė – neturinti orientacijos tuometiniame permainų kupiname pasaulyje. Ignacas Kraševskis „Litwoje“ taip apibūdina valstiečių mentalitetą: „valstiečiai išsaugojo kalbą, papročius, padavimus, dainas, tačiau jie nesugeba kurti naujų vertybių, nes neturi savo genealogijos supratimo, neturi savo vidinio užsidegimo ir yra panašūs į polipą be išlavėjusių organų“¹⁴.

Turbūt neatsitiktinai ir naujoji poezija yra tiesiogiai susijusi su būtent tokių asmenybės savybių ugdymu, kaip sąmoningumas, patriotizmas, dora, savigarba, socialinis aktyvumas. Šias idėjas randame ir K. Maigio atsiųstose literatūrinės kilmės dainose bei eilėraščiuose.

M. Katkaus etnografinėje apybraižoje randame labai gerai apibūdintą XIX a. valstiečių situaciją: išsivadavę iš baudžiavos, jie ėmė lygiuotis į aukštesnius sluoksnius ir net konkuruoti su jais. [vairiuose tyrinėjimuose apie XIX a. šviesuolius randame užuominų, kad dauguma inteligentų buvo praradę ankstesnį statusą (socialinį ar šeimyninį) ir aktyviai dirbo, siekdami suburti sau palankų apsišvietusios visuomenės ratą. Šiaip ar taip, žmonės tuo metu, lygiai kaip ir šiandien, tik mokėsi gyventi naujomis rinkos sąlygomis, dar tik pratinosi prie ekonominių pokyčių ir laisvėjančių socialinių varžtų. Švietėjai mokė atrasti pozityvias kapitalistinio ūkininkavimo puses, patys ieškojo naujų, dvasią palaikančių tiesų ir vertybių. Žvilgsnis anuomet krypo į tautosaką, o jei ne, tai buvo siekiama

įkūnyti jas populiariuosiuose žanruose: didaktinėse apysakose, apsakymuose, apybraižose, pasakėčiose, feljetonuose, eilėraščiuose.

Ypatingas to meto socialinio ir kultūrinio gyvenimo bruožas buvo tai, kad pozityvūs projektai kasdienai ir dvasiniai emociniai diskursai tilpo po kaimo ar dvarelio stogu. To meto tekstai kūrė viziją, kad gyvenimas sodyboje darnoje su gamta, nuo ydų išsivadavusioje bendruomenėje, saikingas turto siekimas teikia gyvenimo pilnatvę ir harmoningą savirealizaciją. Estetiška, švelni, morali tautosaka buvo tarytum tokių įsitikinimų patvirtinimas. Liaudies dainos anuomet turėjo tokį pat sociokultūrinį statusą, kaip ir Antano Miškinio eilės XX a. tremtyje, bežemių poetų kartos kūryba išėivijoje ar Justino Marcinkevičiaus eilės atgimimo metais. Panašu, kad K. Maigys tai jautė, sąmoningai pripažino ir stengėsi per S. Daukantą jas pateikti spaudai. K. Maigio laiškai yra jo pastangų gražinti lietuviams savigarbą ir gyvenimo orientyrus liudininkai.

Šaltiniai ir literatūra

1. Daukantas S. Raštai.- Vilnius, 1976.- T. II.- P. 709. (Minima, kad šiame tome pateikiami visi S. Daukanto kada nors rašyti ir iki šiol išlikę laiškai. Šiame jo raštų tritomyje laiškų K. Maigiui nėra).
2. Laiškų originalus A. Burbai į JAV siuntė M. Davainis-Silvestraitis, originalai nebuvo į Lietuvą gražinti ir iki šiol nežinoma, kur likę. Daukantas S. Žemaičių tautosaka.- Vilnius, 1983.- T. I.- P. 498
3. Burba A. Medega S. Daukanto biografijai.- Shenandoah, 1898. (Leidinyš saugomas Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos fonduose).
4. Daukantas, Simonas. Žemaičių tautosaka.- Vilnius, 1983.- T.1.- P. 498. (Beje, reiktų patikslinti, kad, kaip rodo išspausdintoji medžiaga, paskutinis laiškas buvo nusiųstas ne 1847 metais, bet 1848 m. gruodį).
5. Burba A. Medega... P. 30, 58.
6. ten pat. P.29.
7. ten pat. P.12.
8. ten pat. P.105.
9. Daukantas, Simonas. Žemaičių tautosaka. -Vilnius, 1983.- T. 1. - P. 498.
10. Čia ir toliau pateikiama tautosaka iš K. Maigio laiškų, esančių „Medegoje...“P. 28-72.
11. ten pat. P. 32, 51.

12. Aleksandravičius E. Kultūrinis sąjūdis Lietuvoje 1831-1863 metais: Organizaciniai kultūros ugdymo aspektai.- Vilnius, 1989.-P. 18.
13. Berenis V. Lietuvos bajorijos visuomeninės kultūrinės veiklos pobūdis 1831-1863 metais (Daktaro disertacija.- Vilnius, 1993).- P. 16-21.
14. Kraszewski J.I. Litwa....- Warszawa,1847.- T.1.-P. 18.
15. Katkus M. Raštai.-Vilnius, 1965.